

Л.М. ТАБОРОВЕЦЬ
(Рівне)

ПРОБЛЕМНІСТЬ ЯК ОСНОВНИЙ ПРИНЦИП ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ СЛОВАЦЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

УДК 373.3:811+378.811

Таборовець Л.М. *Проблемність як основний принцип особистісно-орієнтованого навчання словацької мови в україномовній аудиторії*; сторінок 10; кількість бібліографічних джерел – 8; мова українська.

Анотація. Стаття присвячена принципам та підходам проблемного навчання в україномовній аудиторії в процесі оволодіння студентами словацької мови. Під час засвоєння студентами нових знань проаналізовано найбільший розвиваючий ефект задач-проблем, які стимулюють інтелектуальні процеси студентів на вирішення навчальних завдань, створення комунікативних зв'язків з однокласниками, озброюють студентів навичками вирішення проблемних ситуацій і досконалого оволодіння виучуваною мовою.

Ключові слова: проблемне навчання, особистісно-орієнтоване навчання, проблемно-пошуковий підхід, ситуативний підхід, гіпотеза, загальний висновок, міні-диспут, міні-бесіда, актуалізація опорних знань.

Проблемне навчання як особлива система оволодіння студентами словацькою мовою в україномовній аудиторії ставить за мету максимальне використання психологічних закономірностей власне мислення для керування засвоєнням навчального матеріалу і виучуваною мовою взагалі. Диференційована, варіативна, особистісно-орієнтована методика передбачає не тільки сприйняття матеріалу і пам'ять, а конкретно мислення. Аналіз практики викладання словацької мови в україномовній аудиторії висвітлює певні проблеми з реалізацією зазначеної мети.

У педагогіці ідея проблемності в навчанні не нова, хоча сам термін «проблемне навчання» порівняно недавно виділений як головний принцип розвиваючого навчання.

Таке навчання значно впливає на розумовий розвиток студентів, оскільки відповідає самій природі мислення як процесу, що направлений на відкриття нових для людини закономірностей, шляхів вирішення пізнавальних та практичних проблем.

Проблемні завдання викликають активну розумову діяльність, яка підтримується цікавістю, а зроблене студентами «відкриття» приносить їм емоційне задоволення і набагато краще карбується в пам'яті, ніж знання, отримані

в готовому вигляді. Ця активна самостійна розумова діяльність веде до формування нових зв'язків, нових властивостей особистості, позитивних якостей розуму і загалом – до інтелектуального розвитку. Цікавим у цьому відношенні є наш досвід викладання словацької мови в україномовній аудиторії.

У процесі проблемного навчання засвоєння знань та початковий етап формування інтелектуальних навичок відбувається під час відносно самостійного вирішення системи задач-проблем під загальним керівництвом викладача. Найбільший розвиваючий ефект забезпечують лише такі задачі-проблеми, які відповідають рівню інтелектуального розвитку студентів, наявним в них, необхідним для вирішення знанням та можливостям в отриманні нових знань та навичок.

Саме такий проблемно-пошуковий підхід до навчання формує особистість, яка постійно потребує нової інформації, намагається аналізувати та застосовувати цю інформацію в сучасному світі, що постійно змінюється.

Ця закономірність вперше була помічена С.Л. Рубінштейном ще в 1946 році. Він писав: «Поряд із повторювальним відтворенням суттєве місце відводиться і свідомому відтворенню... Уточнюючи, формулюючи свою думку, людина формує її. Перша власно сформульована, у якій відтворюється виучуваний матеріал, закарбовується міцно» [6, с. 236].

Отже, прогресивна дидактика вже давно намітила шляхи до такого навчання, під час якого викладач навмисне створює умови оволодіння предметом, які сприяють реалізації принципу «вчись учитися». А. Дистервег зазначав, що «Поганий учитель подає істину, хороший вчить її знаходити» [2, с. 136].

Психологами доведено, що мислення виникає тоді, коли людина в своїй діяльності стикається з невідомим, незрозумілим, і направлене на вирішення такої проблемної ситуації. Метою проблемного навчання є стимулювання інтелектуальних процесів студентів на вирішення навчальних завдань, створення комунікативних зв'язків між однокласниками, озброєння студентів навичками вирішення проблемних ситуацій і, як результат, досконале оволодіння виучуваною мовою.

Ідея проблемності в навчанні втілена в методах навчання словацької мови. Всі вони різняться ступенем пізнавальної самостійності й активності студентів – проблемний виклад, евристична бесіда, частково-пошуковий та дослідницький методи. У практиці проблемного навчання можна виділити такі навчальні ситуації.

1. Викладач у процесі проблемного викладу матеріалу формулює проблему і сам її розв'язує.
2. Викладач формулює проблему, але для її розв'язання частково залучає студентів методом евристичної бесіди.
3. Викладач формулює проблему, а студенти розв'язують її самостійно (під час практичної роботи).

4. Викладач підводить студентів до відносно самостійного формулювання проблеми та її розв'язання. Така ситуація піднімає пізнавальну активність студентів на найвищий ступінь.

Переваги проблемного навчання в тому, що студенти самостійно усвідомлюють новий матеріал, а викладач керує їхньою пізнавальною діяльністю, яка стає пошуковою. Таким чином, діяльність студентів на занятті можна поділити на такі етапи, які логічно пов'язані між собою:

- усвідомлення теми, мети і завдання заняття;
- актуалізація знань з метою поглиблення і уточнення існуючих у свідомості понять, уявлень;
- робота над пізнавальним завданням, в ході якої з'являється невідомий студентові елемент, аналізується суперечність між відомим та невідомим, формулюється проблема;
- конкретизація проблемного завдання, його розв'язування, аналіз та перевірка результатів;
- оперування новими знаннями в різних пізнавальних ситуаціях, виконання тренувальних і творчих вправ;
- співвіднесення здобутих і раніше засвоєних знань, узагальнення і систематизація знань.

Отже, принциповою складовою теорії проблемного навчання є те, що процес засвоєння здійснюється тут як вирішення *проблемної ситуації*; при цьому в організації навчального процесу створюються такі умови, які дозволяють студентам «відкривати» для себе знання.

У процесі вирішення проблемних питань студенти на заняттях словацької мови використовують такий алгоритм роботи:

Усвідомлення проблеми:

- уважно прочитати питання, знайти умови та вимоги;
- згадати, що ви вже знаєте про цей об'єкт чи явище, які причинно-наслідкові зв'язки його пояснюють;
- зіставити наявні знання та нову інформацію, виявити протиріччя, скрите в питанні.

Формулювання гіпотези.

Необхідно висунути гіпотезу, яка пояснює виникнення явища або об'єкта.

Доведення гіпотези.

На цьому етапі необхідно сформулювати нове питання; користуючись припущеннями, висунутими в гіпотезі, відповісти на це питання; по можливості перевірити відповідь.

Загальний висновок.

- Необхідно відповісти на питання:
- Які нові знання ви отримали?

- Що нового ви дізналися про причинно-наслідкові зв'язки, що пояснюють явище чи об'єкт?

У процесі проблемного навчання зростає роль самостійної роботи студентів. Цей вид діяльності спрямований на розвиток їх здатності до аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації. Все, що описане, і є створенням ситуації. Ми навели приклад найбільш частотної схеми «роботи» проблемної ситуації.

Однак, якщо ставимо за мету не тільки теоретичне засвоєння матеріалу словацької мови, а й практичне застосування матеріального складу виучуваної дисципліни та її реальне використання в комунікативних зв'язках, то методичний прийом створення навчальної ситуації може мати деякі особливості.

У цьому випадку можливі два шляхи. Перший: презентація мовного матеріалу, де через постановку проблеми «чому саме так, а не по-іншому» системою питань, які спонукають до порівняння мовних фактів та деякими іншими способами студентів підводимо до формулювання функціонального правила-орієнтира вживання тієї чи іншої форми, того чи іншого мовного засобу. Таким шляхом, наприклад, студенти самостійно можуть вивести правило вживання виду інфінітива при модальному прислівнику **nemožno, nie je možné**.

Наприклад, студентам пропонується прослухати два речення і виділити в них конструкцію, яка вживається в обох реченнях:

V izbe spia deti, nemožno zapínat' svetlo.

Nemožno zapnúť svetlo, je spálená žiarovka.

Студенти виділяють конструкцію – **nemožno zapínat';**

nemožno zapnúť

Питання:

Яка мета обох висловлювань, чого хоче досягнути мовець? (Допоміжне питання: Спонукає свого співбесідника до дії чи, навпаки, зупинити його?)

Відповідь студентів:

Мета обох висловлювань одна – не допустити дії.

Питання: А тепер скажіть. У чому формальна відмінність цих конструкцій?

Відповідь студентів:

У першому випадку недоконаний вид інфінітиву, у другому – доконаний.

Викладач.

Отже, мета висловлювання одна і та ж – не допустити можливу дію. Але мовні засоби різні. Чому? Давайте розберемо ситуацію. Можливо, тут різні причини небажаності дії? Скажіть, у кімнаті, де сплять діти, електрообладнання (лампочки, вимикач) технічно справні?

Відповідь студентів. Так, напевно, справні.

Викладач. Є фізична, об'єктивна можливість здійснити дію?

Відповідь студентів. Так, є.

Викладач. То чому ж дія неможлива. Чому неможна вмикати світло?

Відповідь студентів: Тому, що так заведено, таке правило, такий звичай. Світло заважатиме тим, хто спить.

Викладач. Правильно. Запам'ятайте, будь ласка, що у такому випадку (повторюємо в якому) вживається недоконаний вид дієслова.

Аналогічно виводимо правило вживання доконаного виду інфінітиву в іншій ситуації.

Студенти, які самі віднайшли вирішення проблеми, сформульованої викладачем, засвоюють виведене ними правило-орієнтир активніше, а відповідно і міцніше, ніж у випадку, коли б воно було продиктоване чи пояснене викладачем з послідовною ілюстрацією. Таке ознайомлення з матеріалом забезпечує перенос засвоєного алгоритму виведення граматичного правила для вивчення інших мовних явищ, тобто генералізацію. Наприклад, таким же чином можна вивести правило вживання дієслів односпрямованого і різноспрямованого руху.

Однак, на нашу думку, цим не повинно обмежуватись застосування проблемності у викладанні словацької мови як іноземної. Існує реальна можливість її використання на такому рівні оволодіння виучуваною мовою, коли мовний матеріал вводиться в мовлення, активізується мовна практика.

Звузимо сферу питань, які ми розглядаємо, і повернемося до специфіки початкового етапу оволодіння словацькою мовою.

Існують об'єктивні труднощі у навчанні говорінню як продуктивному виду мовленнєвої діяльності на початковому етапі: це психологічна скутість студентів, вузькість їх мовної бази – відсутність певного фонду мовних засобів, якими підготовлений студент користується у спонтанному мовленні як готовими блоками (не будуючи їх із «цеглин»). Необхідно шукати такі види роботи, які були б спрямовані на максимальне використання та активізацію, нехай мінімальної, мовної компетенції студентів. Прикладом може слугувати навчальна **міні-дискусія**, заснована на проблемних ситуаціях.

Науковці зазначають, що є проблемні ситуації, які не є засобом досягнення будь-якої мети (скажімо, виведенням правила, закономірності), а самою цією метою, тобто кінцевим моментом задоволення будь-яких потреб: етичних, світоглядних, моральних, соціальних.

Людила Жігова в посібнику **Komunikácia v slovenčine (Textová príručka a cvičebnica)** [8, с. 103] пропонує для обговорення такі проблемні ситуації:

Čo môžete povedať, keď sa niekomu niečo podarí, keď má úspech, keď má radosť, čo poviete, keď sa stane niečo zlé, keď je niekto smutný, keď má niekto starosti.

1. *Predstav si, Mária, vyhrala som v športke 10 000 eur!*
2. *Moja priateľka mala včera nehodu. Je ťažko zranená.*
3. *Narodil sa mi syn. Je zdravý, meria 50 cm a váži 3,20 kg.*
4. *Dnes som neurobil skúšku, a učil som sa skoro 3 týždne.*
5. *Ahoj, Peter; ako dávno sme sa nevideli! Už je to určite aj 15 rokov. Pozývam ťa na kávu a pohárik. Porozprávame sa.*
6. *Včera nám zomrela otcova sestra. Mala len 50 rokov.*
7. *Sláva! Dostala som štipendium na univerzitu do Anglicka. Splnil sa mi sen. Budem pol roka v Londýne.*
8. *Pokazil sa mi televízor a večer dávajú hokejové stretnutie Slovensko – Kanada.*
9. *Konečne sme dostali nový byt. Už sa neviem dočkať, kedy sa presťahujeme.*
10. *Už som pol roka nezamestnaný. Neviem si nájsť prácu. Som z toho veľmi nešťastný.*

Залучення студентів до міні диспуту чи міні бесіди досягається створенням мотивації говоріння.

Отже, модель організації проблемності на заняттях словацької мови (а її завжди потрібно спеціально організовувати, проблемність не ніколи не лежить на поверхні) завжди зводиться до наступних етапів:

1. Актуалізація опорних знань з даної теми (лексика, граматики). І.А. Зимня зауважує: «Важливо переконатися (до початку говоріння), що мовець володіє достатньо повною схемою денотатної схеми, яка забезпечує предметну змістовність висловлювання [4, с. 29]. Актуалізація – це етап підготовки «грунту» для постановки проблеми.

2. Усвідомлення і формування студентами суперечності явища, зіткнення відомого з новим, тобто створення власне проблемності.

3. Вирішення проблемної ситуації. Цей останній етап у системі словацької мови як іноземної специфічний. Тут ситуація «проживається» студентами. Проблема ситуація в даному випадку є і засіб, і мета начального процесу. Все це забезпечує не лише раціональне, але і емоційне засвоєння матеріалу

Під час аналізу питань ефективності проблемного навчання іноді можна почути думки про те, що середньої та більш високої ефективності в групах проблемного навчання, можливо, досягнуто за рахунок значних успіхів “сильних” студентів. Ми проаналізували, що таке уявлення виникає через неправильне розуміння суті проблемного навчання. Досвід показує, що проблемне навчання забезпечує високу ефективність засвоєння навчального матеріалу не лише “сильними”, а й “слабкими” учнями, саме проблемне викладання, частково-пошуковий метод дозволяє нам позбутися поняття «невстигаючі»,

«слабкі» студенти. Саме для цієї групи студентів особливо необхідне проблемне навчання, яке допомагає виконувати посильні творчі завдання і тим самим сприяє розвитку їхнього мислення, перетворює цих студентів з пасивних слухачів на активних суб'єктів навчальної діяльності.

У процесі проблемного навчання студенти вчаться відбирати і класифікувати навчальний матеріал, аналізувати отримані дані, формулювати проблемні питання, брати участь у дискусіях при формулюванні гіпотези вирішення питання, відстоювати свою думку, оперуючи фактичним матеріалом, робити висновки. Все це сприяє розвитку мовлення, підвищенню інтелекту студентів.

Опитування студентів свідчить, що на заняттях словацької мови вони почувують себе впевнено, задоволені своєю роботою через те, що завжди можуть донести свою думку до викладача та однокласників, можуть відразу отримати допомогу, відповіді на незрозумілі питання, зайняти своє місце при вирішенні спільних завдань.

Поліпшується якість знань студентів. Аналіз показує, що показники якості зростають з -60% до 70 і навіть 80%. Інтерес студентів весь час підтримується на високому рівні, про що свідчить велика кількість творчих робіт, які виконують студенти в залежності від своїх здібностей та уподобань.

Отже, проблемність як основний принцип особистісно-орієнтованого навчання словацької мови в україномовній аудиторії сприяє повній самореалізації студентів, інтенсифікує процеси мислення, формує спільне колективне управління навчальним процесом під час групового вирішення проблемних питань, гуманізує взаємини між викладачем і студентами.

Розвиток студентів здійснюється через пізнавальні навчальні задачі, які своїм змістом спрямовані на програмування творчої діяльності студентів, на власні відкриття, фіксацію та засвоєння нових знань.

Література

1. Бабанский Ю.К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. – М., 1985. – 213с.
2. Дистервег А. Руководство к образованию немецких учителей // Дистервег А. Избранные педагогические сочинения. М.: Учпедгиз, 1956. С. 136-203.
3. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М.: Просвещение, 1978. – 160с.
4. Зимняя И.А. Личностно-деятельностный подход в обучении русскому языку как иностранному // Русский язык за рубежом. – 1985. – № 5.
5. Калмыкова З.И. Психологические принципы развивающего обучения. - М.: Знание, 1979. – 48 с.
6. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. – М., 2-е изд. (1946). – СПб. : 2002. – 720с.

7. Якиманская И.С. Личностно ориентированное обучение в современной школе. М. : Сентябрь, 1996. – 96 с.

8. Žigová, E.: Komunikácia v slovenčine. Textová príručka a cvičebnica. – Bratislava, 2007. – С. 103-104.

ПРОБЛЕМНОСТЬ КАК ОСНОВНОЙ ПРИНЦИП ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ СЛОВАЦКОМУ ЯЗЫКУ В УКРАИНОЯЗЫЧНОЙ АУДИТОРИИ

Л.М. Таборовец

Аннотация

Статья посвящена принципам и подходам проблемного обучения при овладении студентами словацким языком в украиноязычной аудитории. В процессе овладения студентами новых знаний проанализирован наибольший развивающий эффект задач-проблем, которые стимулируют интеллектуальные процессы студентов на решение учебных заданий, создание коммуникативных связей с одногруппниками, вооружают студентов навыками решения проблемных ситуаций и овладения изучаемым языком в совершенстве.

Ключевые слова: проблемное обучение, личностно-ориентированное обучение, проблемно-поисковый подход, ситуативный подход, гипотеза, общий вывод, мини-диспут, мини-беседа, актуализация опорных знаний.

PROBLEMATIVITY AS A MAIN PRINCIPLE OF PERSON-ORIENTED SLOVAK LANGUAGE TEACHING IN UKRAINIAN SPEAKING AUDIENCE

Lubov M. Taborovets

Summary

This article is dedicated to the principles and approaches of problem solving teaching during Slovak language acquisition by students in Ukrainian speaking audience. During the course of acquisition by students of new knowledge it was analysed the maximum developing effect of problem-exercises, which stimulate intellectual processes of students, making of communicative connections with groupmates, equip students with skills of solving problem cases and of in-depth acquisition of the studied language.

Key words: problem solving teaching, person-oriented teaching, problem-searching approach, contingency perspective, hypothesis, general conclusion, mini-discussion, mini-conversation, actualization of basic knowledge.